

Tělesná kultura a její záměrné pěstování, tj. tělovýchova, jsou závažnou součástí lidské kultury. Jejich místo, význam, úroveň rozvoje a vnitřní struktura patří k podstatným charakteristikám historického stupně společenského vývoje. Nebývalý rozmach tělovýchovy a sportu v socialistických zemích prokázal, že pozitivní rozvoj tělesné kultury obyvatelstva je bezprostředně spjat s progresivními přeměnami v oblasti sociálně politické, ekonomické a sociálně psychické.

Vývoj v socialistických podmínkách proto nutně podnítil zvýšený zájem o vztah tělesné výchovy a socialistické společnosti, o společenskou problematiku tělesné výchovy. Platí to v neposlední řadě o socialistickém Československu, kde se poměrně dobrá úroveň a všestranný rozvoj vrcholového sportu a značný zájem veřejnosti o jeho pěstování snoubí s opravdu masovým rozvojem sportu, základní tělovýchovy, turistiky a pohybové rekreace.

Tělovýchova, kultura, způsob života

V návaznosti na dnes již převládající tendence marxistické literatury sovětské, československé, polské, německé i jiné provenience jsou výzkumy dané problematiky⁽¹⁾ založeny na jejím začlenění do kontextu tělesné kultury. Východiskem je široké materialistické a třídní pojetí kultury, například ve formulaci soudobé sovětské teorie kultury: „Kultura je aktivní tvořivá činnost lidí (individuální, sociálních skupin, tříd, národů, celé společnosti), která se uskutečňuje ve sféře materiální a duchovní produkce, směřující k osvojení světa; je to činnost, v níž se produkují, uchovávají, rozdělují, vyměňují a spotřebovávají společensky významné materiální a duchovní hodnoty; je to rovněž souhrn těchto hodnot zpředměťujících tvořivou lidskou činnost“ [Arnoldov a kol. 1979: 26].

Obdobně prof. Brůžek chápe kulturu jako historicky vzniklý způsob specificky lidské formy existence člověka, podmíněný společensky: jeho podstatou je osvojování a přeměna skutečnosti, směřující k vytváření materiálních a duchovních hodnot... [Brůžek 1976: 450].

Je zřejmé, že vedle osvojování a přeměn vnější přírody, společenské skutečnosti a duchovního světa patří do kultury i rozsáhlá oblast osvojování a přeměn vlastní biologické podstaty (vnitřní přírody) člověkem a z něho plynoucí společenská soustava pěstování těla, její reálné výsledky a hodnotové odrazy.

(1) Staf čerpá z empirických dat získaných výzkumem veřejného mínění obyvatelstva ČSSR o tělovýchově a perspektivách jejího rozvoje, provedeným v roce 1973 Kabinetem organizace a řízení ÚV ČSTV, Kabinetem pro výzkum veřejného mínění FSÚ a dnešním oddělením komplexního modelování Sportpropagu Praha a výzkumem provedeným uvedenými dvěma tělovýchovnými institucemi v roce 1974, jež byl věcně i metodologicky s prvním výzkumem koordinován.

Kultura lidského těla je ovšem jev polydimenzionální: patří sem široká škála jevů — od zdravotní péče přes kultivaci těla pohybem až po pěstování jeho estetických kvalit.

Jako každá součást kultury, je i tělesná kultura utvářena, konstituována a rozvíjena činnostmi, jež ve své třídě, sociálně a hodnotově zakotvené formě vcházejí do způsobu života [Tolstych 1975]. Její osovou činností jsou tělocvičné aktivity, tj. činnosti pěstující tělesnou kulturu pohybem, přičemž funkce tělesné kultivace, tělocvičný charakter činnosti převažuje a je tudíž společností (a zpravidla i účastníky tělocviku) považován za primární. Tělocvičné činnosti jsou ovšem současně v jisté míře aktivitami společenskými, jsou organizačně, ekonomicky i pedagogicky zajišťovány, reflektovány, a tak vstupují do sociálních, ideologických a psychických souvislostí. Celý tento komplex označujeme jako tělovýchovné aktivity; systém, který je jimi vytvářen a jenž jejich rozvíjení umožňuje a realizuje, je nazýván tělovýchovou.(2)

Tělovýchovné aktivity se v současném světě, a zvláště v socialismu, významně podílejí na utváření celkového způsobu života jednotlivce, tříd, sociálních skupin i společnosti. Tělovýchova má nejtěsnější vztah k té sféře životních činností, které se realizují v mimopracovní době, ve volném čase (i když některé její významné druhy spadají do doby práce nebo přípravy k práci). Z tohoto hlediska patří tělovýchova a pohybová aktivita vůbec k nejdůležitějším variantám činností volného času a musí být studována právě v kontextu této sféry způsobu života.

Funkce tělesné kultury v socialistické společnosti

Kultura i způsob života jsou jevy povýtce společenské. Jsou svým charakterem spjaty vždy s určitými sociálně ekonomickými formacemi, s určitým společenským uspořádáním, jež má v rozhodující části lidských dějin třídní charakter. Třídní funkce a charakter tělesné kultury a tělovýchovných aktivit jsou jejich konstitutivním určením.

V socialistické společnosti se tělovýchova vyznačuje bezprostřední společenskostí svého místa a svých funkcí. Jejím rozhodujícím posláním je masové pěstování tělesné kultury v zájmu zdraví lidu a reprodukce pracovní síly, výchova všestranně rozvinuté lidské osobnosti, poskytování atraktivní a hodnotné náplně volného času cvičícímu i divákovi. Proto je tělovýchova chápána nejen jako kulturní systém, nýbrž jako významná celospolečenská instituce. Nabývá nových rysů, mění se jak její vnitřní vztahy, tak začlenění do širších sociálních a mezinárodních souvislostí; opírá se o socialistickou hodnotovou orientaci a plní ideově výchovné funkce, právě tak jako funkce společenské regulace. Podstatným rysem socialistického pojetí tělovýchovy je její jednota jak v dimenzi odvětvové, tak v propojení činnosti od vrcholového sportu až po zájem o tělovýchovu.

Funkce pohybové tělesné kultury či tělovýchovy chápeme jako realizaci potřeb — společenských, skupinových či hromadně individuálních — ve formě relativně stálého působení zkoumaného systému na určité stránky či prvky společnosti, spjatého zpravidla s působením zpětným. Ne vždy si nositelé a příjemci působení takové funkce adekvátně uvědomují.

(2) Jde o terminologii blízkou jazykovému úzu i řídicí praxi, v části teoretických prací je termín tělovýchova používán ke zdůraznění pedagogických aspektů nebo k odlišení mimosportovních obsahů tělesné kultury.

Abychom předešli jednostrannému pojetí tělesné kultury, například nadměrnému akcentu na funkce biologické na úkor funkcí společenských, přeceňování tzv. kompenzačních funkcí na úkor vlastních pozitivních funkcí společenských a osobnostních atd., pokusili jsme se o přehled(3) funkcí pohybové tělesné kultury, popř. tělovýchovy v socialistické společnosti. V přehledu postupujeme zhruba od funkcí primárních a bezprostředních k odvozeným, od funkcí specifických k obecným, od funkcí individuálních ke skupinovým, společenským a světovým, od funkcí biogenně založených přes psychické k sociálním.

Přehled funkcí pohybové tělesné kultury (tělovýchovy)

- uspokojování a kultivace původně biogenně dané potřeby fyzické aktivity, pohybu a v souvislosti s tím stále obnovování rovnováhy fyzických a psychických sil
- aktivní oddech, rekreace
- kompenzace jednostranných vlivů životního prostředí, způsobu práce a života
- estetický prožitek cvičícího z vlastního pohybu
- prožitek hry a s ním spjaté vzrušení
- prožitek výkonu (včetně prožitku schopnosti mobilizovat síly, askeze apod.)
- prožitek boje
- prožitek soutěže
- zvyšování tělesné kondice a udržování fyzické zdatnosti
- mentálně hygienická funkce
- estetická a často s ní spjatá erotická funkce kultivace těla
- estetické působení kultivovaného pohybu ve zvláštním prostředí
- prožitek „předvádění se“ přátelům, druhému pohlaví, divákům
- navazování přátelských a společenských kontaktů — kompenzace nebo doplňování jiných primárních skupin (rodina, škola)
- zpestření náplně volného času atraktivním obsahem
- seberealizace
- střídání převládajících systémů sociální kontroly
- snaha (společensky) vyniknout
- materiální a společenské výhody
- fyzický i mentální zdravotní, popřípadě ve specifických případech léčebný efekt pro individuum i pro společnost (včetně výroby)
- regenerace a reprodukce pracovní síly po stránce fyzické a psychické
- pohybová a psychická příprava pro pracovní proces
- zvyšování připravenosti k obraně
- socializace a sociální adaptace individua
- uplatnění pedagogických, sociálně organizátorských kvalit cvičitelů, trenérů, rozhodčích, organizátorů, funkcionářů
- morální funkce (podřízení kolektivu, kázeň, fair play, potřebná míra odříkání atd.)

(3) O funkcích tělesné kultury existuje rozsáhlá literatura. Připomeňme z našich prací z této oblasti aspoň některé: [Šprynar 1976; Choutka 1976 : 44an.; Merhautová — Joachimsthaler 1977; Krejčí 1973; Cikler 1970 : 168an.].

- racionální funkce (nové obsahy vědomí, sportovní odbornost, programové poznávací zaměření, například u turistiky apod.)
- inspirace vědeckého poznání člověka a společnosti
- politickovýchovné působení na bázi tělovýchovné organizace
- zvyšování společenské aktivity na bázi tělovýchovné organizace
- celková kultivace lidské osobnosti, zvyšování její všestrannosti v duchu komunistické výchovy
- obohacení hmotného životního prostředí o dimenzi příležitosti k tělesným cvičením
- obohacení socialistického způsobu života vůbec a ve volném čase zvlášť
- posílení pocitu spokojenosti, pohody, štěstí účastníků
- podíl na tvorbě obecně přijímaných hodnot a norem chování
- prolínání s profesí (zejména u vrcholového sportu)
- rozvíjení socialistických kolektivních vztahů mezi lidmi
- prožitek, uspokojení a výchova diváka a vůbec zájemce
- obohacení obsahu systému šíření informací, včetně náhrady za jiné informace
- ekonomická funkce divácké tělovýchovy
- uplatnění prestiže skupiny, kterou sportovec reprezentuje
- národní reprezentace, mezinárodní úspěchy, propagace socialistického způsobu života
- šíření přátelských a mírových mezinárodních vztahů

Různorodé funkce tělovýchovy lze chápat a realizovat jako nahodilou směs živelně se utvářející z ryze individuálních a skupinových, soukromých, zkomercializovaných zájmů, zálib a činností, jako je tomu v buržoazních společnostech. V takovém případě nutně dochází ke zbytnění některých funkcí na úkor jiných a společenské dopady tělovýchovy nabývají v mnoha ohledech negativního, disfunkčního charakteru.

Tělesná kultura jako každý složitý sociokulturní jev má vůči širšímu společenskému systému i vůči lidské osobnosti potence jak pozitivní, utvrzující, tak i negativní. Záleží právě na společenském kontextu, která stránka dominuje.

Společnost může vidět a realizovat celý komplex funkcí tělovýchovy, správně chápat omezenost a nebezpečí hypertrofie řady z nich, přitom však usilovat o jejich citlivou harmonickou regulaci z celospolečenského hlediska, s důrazem na humanistickou kultivaci člověka a jeho způsobu života. Tento úkol je důsledně řešitelný pouze v socialistickém společensko-politickém a ideově etickém kontextu: i zde je však jeho řešení složité a obtížné, neboť různorodost a částečná rozpornost funkcí může při nedostatečném subjektivním úsilí vést rovněž k dílčím rozporům a konfliktům.

Společenské a tělovýchovné orgány socialistické společnosti řídí proto tělovýchovu tak, aby při plném respektu k elementárním, bezprostředním, k uspokojení individua orientovaným funkcím dominovaly funkce společenské, které jsou vlastně specifikem socialistické společnosti.

Vnitřní diferenciací tělovýchovného systému

Už sama různorodost funkcí tělesné kultury poukazuje na skutečnost, že tělovýchovný systém musí být vnitřně diferencovaný. Jen některé z výše uvedených funkcí jsou společné všem jeho subsystémům, mnohé z nich se týkají

pouze jednoho nebo několika z nich. Některé z funkcí se realizují jen v důsledku vnitřní interakce různých subsystémů — lze je pak chápat jako komplementární.

Z vnitřních diferenciací tělovýchovy jsou nejdůležitější:

- a) Odlíšení vlastních tělocvičných aktivit od sféry, jež je po různých stránkách zajišťuje a od sféry, jež je víceméně pasivně reflektuje [Choutka 1971: Merhautová - Joachimsthaler 1977].
- b) Odlíšení tělovýchovy zájmově organizované (při diferenciaci organizací) a ostatní.
- c) Odlíšení vrcholového sportu, výkonnostního sportu, organizovaného masového cvičení a sportování, pracovní tělovýchovy, zdravotní tělovýchovy, tělovýchovných služeb, pohybové rekreace, povinné tělovýchovy (například školní nebo armádní) a pasivního zájmu o tělovýchovu.
- d) Odlíšení věcně se různících tělocvičných a s nimi spjatých ostatních aktivit (od tělocvičných disciplín přes odvětví tělovýchovy až po jejich různé skupiny).(4)

Společenský význam tělovýchovy

V první polovině sedmdesátých let se dobrovolným aktivním cvičením různé intenzity a charakteru zabývalo při nejskeptičtějším ocenění výsledků výzkumu cca 45 % populace starší 15 let, z toho v ČSR zhruba jedna polovina, v SSR více než 35 % obyvatelstva. V téže populaci bylo cca 15 % současných a 15 % bývalých členů tělovýchovné organizace, 5 % současných a o něco méně bývalých členů branné organizace, opět při rozložení o něco příznivějším v ČSR, způsobeném zejména vyšší tělocvičnou aktivitou dívek a žen. Členem ČSTV byl každý devátý obyvatel, při odečtení malých dětí a osob v postproduktivním věku každý šestý obyvatel. Od té doby se tělovýchovná organizovanost dále zvýšila tak, že v současné době je členem každý osmapátý obyvatel ČSSR (každý osmý v ČSR, každý desátý v SSR). Tělovýchovná organizace je nesporně nejmasovější ze všech specializovaných zájmových organizací.

Další jedna čtvrtina obyvatelstva staršího 15 let se zajímala o sport pouze pasivně (v SSR více než v ČSR) a ne více než 30 % obyvatelstva v ČSSR (cca jedna čtvrtina v ČSR a jedna třetina v SSR) nejevilo o tělovýchovu ani pasivní zájem.

Zájem o tělovýchovu v té či oné formě projevuje tedy velká většina obyvatelstva i všech rozhodujících demografických, třídně profesionálních i ekologických skupin, a to — jak plyne z komparací — v mírně vzestupném trendu.

Proti pouhým číslům o organizovanosti v ČSTV by bylo možno — podobně jako to učinil Meynaud [1966] — vést námitku, že samy o sobě málo vypovídají o skutečné aktivitě. Tím spíše by ji bylo možno uplatnit u čísel získaných výpovědí o účasti na pohybové rekreaci nebo o sportovním diváctví. Ve výzkumech byly proto zjišťovány také časové odhady rozsahu tělovýchovné aktivity týdně. V průměru dotázaní výzkumu veřejného mínění v roce 1973 vypověděli, že věnují tělesným cvičením anebo zájmu o tělovýchovu téměř čtyři hodiny týdně, tj. při přepočtu na celou příslušnou populaci více než dvě a půl

(4) Výzkumy, z nichž vycházíme, se pokusily postihnout vnitřní diferenciacie tělovýchovy skrze diferenciaci postavení a rolí jednotlivých osob zkoumané populace.

hodiny. Členové ČSTV v roce 1974 odhadli rozsah času věnovaného tělovýchově v průměru zhruba na dvojnásobek — mezi 7—8 hodinami — a to v rozložení v průměru každý druhý den.

Z retrospektivních údajů, z projektivních odhadů i z expektací víme, že délka závodního sportování v životě individua se počítá na léta (v průměru kolem 10 let), délka masového a rekreačního cvičení na desítky let (v průměru 20—30 let i více). Průměrná délka aktuálního členství dotázaných v ČSTV dosahovala plných 15 let a očekávaná celková délka cvičení nebo sportování členů ČSTV starších 15 let kolem 25 let, funkcionářské a trenérské činnosti přes 30 let. Ve všech případech jsou údaje vyšší pro ČSR než pro SSR.

Na objektivní společenský význam tělovýchovy lze soudit nepřímou i z projevů postojů a hodnotových orientací. Při různých všeobecných výzkumech preference jednotlivých činností volného času se vlastní cvičení či sportování objevuje mezi aktivitami s mírně nadprůměrnou oblibou. Zato široce pojatá pohybová rekreace, zejména v přírodě, patří mezi aktivity vysoce oblíbené i vysoce frekventované (například mezi prvními pěti). Členové ČSTV v opakovaných výzkumech řadí tělovýchovu více než z 35 % na první, více než z 85 % na první nebo druhé místo mezi svými činnostmi volného času.

Ve výzkumech veřejného mínění jsou kladeny i otázky týkající se hodnocení jednotlivých stránek naší tělovýchovy. Získaná data ukazují, že soudy populace v tomto směru jsou natolik zasvěcené, že se nezřídka shodují s míněním expertů. I tato okolnost je podle našeho názoru nepřímým dokladem živého zájmu o tělovýchovu.

I když uvedené empirické údaje jen zčásti vypovídají o kvalitě tělovýchovného procesu, vyplývají z nich určité závažné závěry. Stupeň aktivity obyvatelstva v oblasti tělesné kultury a sportu je vysoký. Svědčí o hluboké masové funkční zakotvenosti, o souladu vědeckého poznání a politické decize s reálným chováním a s postoji obyvatelstva. Značný společenský význam pohybové tělesné kultury v našich podmínkách lze mít za prokázaný.

Vycházíme-li z toho, že alespoň minimum tělocvičné aktivity je funkčně žádoucí a současně pro velkou většinu populace dostupné, je na druhé straně nesporné, že podíl obyvatelstva, které vůbec neprovozuje aktivně dobrovolná tělesná cvičení, je stále ještě poměrně velký. Je také známo, že u rekreačně cvičících se téměř jedna třetina věnuje cvičení pouze s minimální intenzitou. A konečně je známo, že ČSTV ztrácí řadu potenciálních i skutečných členů právě v období pro cvičení nejvhodnějším, mezi 15—24 lety. Má problémy jak se získáváním dorostu, tak s přechodem do masového cvičení po ukončení závodního období. 7,8 % populace starší 15 let projevilo ve výzkumu veřejného mínění ochotu participovat na organizované tělovýchově za určitých podmínek (materiálně technické zajištění, dobrý kolektiv, dobří cvičitelé a trenéři...). Tím byl indikován známý problém ČSTV i ostatních v úvahu připadajících organizací: zatím nedostatečné možnosti zajistit — paralelně s rozvojem vrcholového a výkonnostního sportu — všude příležitost pro všechny potenciální zájemce o masové cvičení a sportování.

Výzkum členské základny ČSTV v roce 1974 také poprvé určil rozsah nečvičícího členstva: dosahuje téměř 30 % (v roce 1976 ve statistice ČSTV ve sportech 27,5 %). Určitá část těchto členů by mohla být podle výsledků výzkumu znovu tělocvičně aktivizována. I když si nelze dělat iluze o možnosti tělocvičné aktivizace celé populace, uvedené fakty dokazují, že v tomto směru existuje reálná a poměrně rozsáhlá rezerva mobilizovatelná soustředěním sil a prostředků. Velký potenciál i aktuálně prokazovaný význam tělovýchovy

v životě socialistické společnosti není dosud plně realizován v dosažitelném rozsahu právě v rozhodující oblasti, tj. v aktivním cvičení a sportování nejširších vrstev obyvatelstva.

Úrovně tělovýchovných aktivit

Jedna z výše uvedených vnitřních diferenciací tělovýchovného systému (sub c) se dá při určitém zjednodušení pochopit jako škála intenzity a kvality tělovýchovné činnosti s krajními póly vrcholového sportu a pasivního zájmu. Tato škála se dá ještě rozšířit o horní články, vezmeme-li v úvahu trenérsko-cvičitelské a organizační činnosti zabezpečující tělocvičný proces. Nazíráme-li tuto skutečnost z hlediska tělovýchovných aktivit, zjištěných empirickým výzkumem, dospějeme k určité hierarchii úrovní tělovýchovných aktivit.

Ve výzkumu veřejného mínění v roce 1974 byly zjištěny tyto údaje:

Stupeň (druh) tělovýchovné nebo branné aktivity v ‰ z populace starší 15 let(5)

Aktivita	ČSSR	ČSR	SSR
Cvičitel, trenér, učitel tělovýchovy	5,1	6,0	2,9
Funkcionář	6,6	7,3	4,7
Závodník, účastník soutěží	5,8	5,9	5,5
Nezávodící cvičenec	9,0	9,7	7,0
Účastník tělovýchovných služeb	2,3	2,6	1,6
Necvičící člen ČSTV	8,1	8,0	8,4
Rekreačně cvičící	40,3	43,8	32,0
Divák na sportovišti	48,5	47,7	51,3
Televizní divák	70,1	73,0	63,5
Sportovní čtenář, posluchač	58,0	60,8	51,7
Nezajímá se o tělovýchovu	24,4	21,5	31,6

Značné množství pedagogů, funkcionářů a necvičících členů demonstuje, že tělovýchova není pouhou fyziologicko-kulturní činností, pouhým tělocvikem, nýbrž také významným společensko-výchovným a společensko-institucionálním systémem a procesem. Tělovýchova a branná výchova proto právem patří k výchovnému i politicko-organizačnímu systému naší společnosti, jsou jeho nezaměnitelnými, funkčními a významnými složkami, dávajícími desítkám tisíců lidí příležitost k společensko-organizační a společensko-pedagogické činnosti.

Ponecháme-li stranou povinnou tělovýchovu, je kvantitativně nejvýznamnější složkou tělovýchovných aktivit rekreační tělovýchova, zahrnující cca 40 ‰ populace, z níž většina se podílí pouze na této formě tělocvičné aktivity.

Hlavním polem projevu pasivního zájmu o tělovýchovu se z diváctví na hřišti stalo televizní diváctví především v ČSR. Tento fakt má značné psychologické důsledky. Na jedné straně podstatně ovlivňuje atmosféru na hřištích i příjmy ze sportovních podniků, na druhé straně rozšiřuje zájem o sport na další vrstvy obyvatelstva. Počet sportovních diváků na hřišti však i tak zůstává obrovský.

(5) Jedinec může být zařazen i v několika kategoriích aktivity. Čím vyšší je stupeň aktivity, tím je častější účast na aktivitách nižších.

Statistickou analýzou byla indikována jistá struktura determinace stupně tělovýchovných aktivit. Ukazuje se, že tělovýchova je dostupná všem vrstvám obyvatelstva. Její někdejší zásadní třídní omezenost a výlučnost je překonána. Rozhodující úlohu v ní hrají perspektivní skupiny kvalifikovaných dělníků a odborných zaměstnanců, pro něž se stala zřejmě v té či oné podobě výraznou součástí způsobu života.

Determinace stupně tělovýchovné aktivity základními demografickými a třídně sociálními faktory se dá odhadnout jako cca 30 % předpokládaného celku vlivů. Rozhodující jsou dnes již faktory jiné. Jsou to patrně některé socio-kulturní charakteristiky (například rozsah disponibilního volného času, ukazatele kulturní a sociální participace), dále vlivy sociálně institucionální a kulturně historické povahy (tradice a úroveň tělovýchovné organizovanosti, péče státních a společenských organizací o rozvoj tělovýchovy, úroveň školní tělovýchovy apod.), některé speciální ekologické, popřípadě etnické dimenze (například rozdíl obou republik ev. některých oblastí), vlivy malých neformálních skupin, včetně rodiny, hlavně však faktory osobnostního charakteru, často geneticky a rodinnou výchovou podmíněné, tj. úroveň a ráz fyzických a psychických předpokladů (včetně návyků) lidí pro zájem o tělovýchovu vůbec, o tělocvičné aktivity a jejich jednotlivé formy pak zvláště.

Vysoký podíl vlivu těchto faktorů na tělovýchovnou aktivitu populace je vlastně potěšitelným jevem. Ukazuje, že vývoj tělesné kultury v ČSSR dospěl tak daleko, že rozhodnutí pro účast či neúčast na tělovýchovných aktivitách a jejich jednotlivých stupních — zejména na organizované tělovýchově — závisí pouze v menší míře na sociální determinaci, v jisté míře na péči společnosti a jejich orgánů o tělovýchovu (což je faktor subjektivně ovlivnitelný), hlavně však na rozhodnutí individua (nebo jeho rodičů) podmíněném osobnostními, popřípadě rodinnými předpoklady. To je jistě výrazný pokrok ve srovnání se sociálně selektivním charakterem tělovýchovy a sportu v buržoazní společnosti.

Závěry

Tělovýchova je v socialistickém Československu významným sociokulturním jevem, pozitivně společensky oceňovaným, podporovaným společenskými orgány, masově provozovaným, se zájmem sledovaným, zaujímajícím v životě velkého počtu lidí závažné místo.

Perspektivy jejího kvantitativního i kvalitativního rozvoje (vyšší účast perspektivních skupin obyvatelstva) jsou pro dohlednou dobu příznivé; hranice saturace tělovýchovných potřeb společnosti je dosud relativně vzdálená.

V socialistickém Československu je jednotně koncipovaným systémem diferencovaných činností, odpovídajících svou povahou především rozrůznění demografickému a rozdílné struktuře osobnosti participantů. Základní složky úrovněvého členění tělovýchovných aktivit vytvářejí určitou kvalitativně i kvantitativně propojenou, vzájemně se podmiňující strukturu.

Necháme-li stranou speciální problémy vrcholového sportu, můžeme konstatovat, že existují určité rezervy, jejichž mobilizace by mohla tuto strukturu optimalizovat. Je to především možnost rozšířit kategorii organizovaných řadových cvičenců (v úvahu připadá zejména rozšíření počtu cvičících žen, snaha udržet v aktivní tělovýchově děti, dorost a sportovce završující závodní činnost), tělovýchovná aktivizace zemědělců, méně kvalifikovaných dělníků a ú-

ředníků. Dále by bylo účelné působit na zintenzívnění a zkvalitnění jinak značně rozšířené pohybové rekreace. Jednou z cest k tomu je podstatné rozšíření tělovýchovných služeb.

Veřejné mínění reflektuje celkem věcně, střízlivě, s náležitou vážností i přiměřeným optimismem problémy naší tělovýchovy; zejména je nutno ocenit výraznou podporu zintenzívnění státní péče o tělovýchovu.

Další výzkumy by se vedle nezbytných komparací odhalujících změny v čase měly zaměřit na tyto momenty: tělovýchovné aktivity jako jednu z variant způsobu trávení volného času a kulturních aktivit vůbec ve srovnání s jinými; osobnostní determinanty tělovýchovných aktivit; problémy jednotlivých odvětví nebo typů odvětví. Měly by být organizovány interdisciplinárně, s aktivní účastí sociologie. Sociologie sama může postihnout jen určité, byť velmi významné stránky mnohotvárných tělovýchovných aktivit, jejich determinací, povahy, efektů a dynamiky.

Literatura

- Arnoldov, A. I. a kol.: *Základy marxisticko-leninské teorie kultury*. Praha, Svoboda 1979.
- Brůžek, M.: *Systém a struktura kultury*. Sociologický časopis 1976, č. 5.
- Cikler, J.: *Sociologie II., III.* Praha, SPN 1970.
- Čechák, V.: *Tělesná kultura — způsob života a otázky všestranně harmonicky rozvinutého člověka*. In: *Tělesná kultura 1976*.
- Choutka, M.: *Stručné základy teorie sportu*. Praha, SPN 1976.
- Choutka, M. a kol.: *Společenské aspekty tělesné kultury v socialismu*. Praha, UK 1971.
- Kreipl, J.: *Pohybová aktivita obyvatelstva*. Praha, UK 1973.
- Lapáčková, V. a kol.: *Tělovýchovné aktivity obyvatelstva ČSSR*. Praha, Technosport 1976.
- Lapáčková, V. a kol.: *Tělovýchovné aktivity obyvatelstva ČSSR*. Praha, Sportpropag 1977.
- Merhautová, J. — Joachimsthaler, F.: *Funkce tělesné výchovy z hlediska socialistického způsobu života*. Sociologický časopis 1977, č. 5.
- Meynaud, J.: *Sport et politique*. Paris 1966.
- Seminář k unifikaci přístupů ke kategorii tělesné kultury*. Metodický dopis 1977, č. 7, ČSTV, VMO.
- Šprynar, Z.: *K funkci a systému socialistické tělesné kultury v období vědeckotechnické revoluce*. In: *Tělesná kultura 1976*.
- Tělesná kultura v socialistické společnosti*. Sborník k otázkám postavení o funkce tělesné kultury v rozvinuté socialistické společnosti. Praha. Olympia 1976.
- Teplý, Z. — Adamec, Č.: *Tělesná výchova, sport a pohybová rekreace v životě občánů*. Praha, ČUV ČSTV a ÚVK 1977.
- Tolstych, V.: *Obráz žizni*. Moskva, Politizdat 1975.

Резюме

В. Лапачкова: Физкультура в образе жизни населения ЧССР

Статья обобщает результаты нескольких эмпирических исследований, проводимых в 70-ых годах и направленных на деятельность жителей ЧССР в области физкультуры. Она освещает некоторые теоретические предпосылки исследования (взаимоотношение

физкультуры, культуры и образа жизни, ее общественные функции и внутреннюю дифференциацию). С помощью анализа эмпирических данных она приходит к следующим заключениям:

а) Физкультура является в социалистической Чехословакии значительным социо-культурным явлением, которое с общественной точки зрения ценится позитивно, поддерживается общественными органами и проводится в массовых масштабах. За этим явлением, занимающим в жизни большого количества людей важное место, следят с интересом.

б) Перспективы количественного и качественного развития физкультуры (высшее количество участников в перспективных группах) являются в ближайшее время благоприятными: граница сатurationи потребностей общества в области физкультуры до сих пор относительно отдаленная.

в) Физкультура в социалистической Чехословакии является единой предварительно составленной системой дифференцированных деятельностей, соответствующих своим характером прежде всего демографическому различию и различной структуре личности участников. Основные составные части членения физкультурных деятельностей на уровне создают определенную, качественно и количественно связанную, взаимобусловленную структуру.

г) Существуют некоторые демографически и социально определенные резервы, мобилизация которых могла бы эту структуру оптимизировать.

д) Общественное мнение в общем отражает проблемы физкультуры по существу, трезво, с должным уважением и соответствующим оптимизмом. Особенно надо оценить явную поддержку интенсификации заботы государства о физкультуре.

Summary

Lapáčková V.: Physical-training Activities in the Way of Life of the Czechoslovak Population

The present paper summarizes the results of several empirical investigations into physical-training activities of the Czechoslovak population which were carried out in the seventies. Light is thrown upon some theoretical premises of the research (relation of physical training to culture and to the way of life, its social functions and differentiation). The analysis of empirical data allows to draw the following conclusions:

a) In socialist Czechoslovakia, physical training is a significant socio-cultural phenomenon which is positively socially evaluated, supported by social organs, practised on a mass scale, followed with interest, and occupies an important place in the life of a great many people. b) From both quantitative and qualitative aspects, the development prospects of physical culture for the nearest future are favourable (greater participation of prospective population groups); the saturation limit of the society's physical-training needs is still relatively remote. c) In socialist Czechoslovakia, physical culture is a uniformly conceived system of differentiated activities corresponding in character, in the first place, to the demographic differentiation as well as to the different structure of the participants' personality. The basic components of the standard classification of physical-training activities form a specific, qualitatively and quantitatively interrelated, mutually conditioned structure. d) There exist certain demographically and socially defined reserves whose mobilization might contribute to the optimalization of this structure. e) On the whole, public opinion reflects physical-training problems objectively, deliberately, with due respect and reasonable optimism; particular regard should be paid to the notably supported intensification of the state care of physical training.